

Державна податкова служба України

НАУКОВИЙ ВІСНИК

Національного університету
державної податкової служби України
(економіка, право)

№ 4(55) 2011

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ДЕРЖАВНОЇ
ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ (ЕКОНОМІКА, ПРАВО)**

Засновник та видавець Національний університет державної податкової служби України	Щоквартальний науковий журнал	Заснований у травні 1997 р. № 4 (55) 2011
---	----------------------------------	--

УДК 33/34 + 657

ЗМІСТ

Економіка

<u>Ночвай В.І., Редич О.В.</u> Використання показників якості надання послуг при оцінюванні результатів діяльності органів ДПС.....	4
<u>Орлова В.О.</u> Переваги малого бізнесу як основа його розвитку: орієнтири державної політики.....	10
<u>Антоненко В.М., Рогушина Ю.В., Сьомка Н.К.</u> Інтелектуалізація GRID як основа його ефективного використання в навчальному процесі.....	17
<u>Буркальцева Д.Д.</u> Інституціональні чинники економічного порядку: теоретико-методологічний аналіз.....	21
<u>Залізко В.Д.</u> Визначення поняття „інфраструктура сільської території” та особливості класифікації її складових.....	31
<u>Колосюк Г.В.</u> Вплив соціальної інфраструктури на розвиток депресивних міст.....	39
<u>Дем’янчук І.А.</u> Турбулентність економіки як домінанта фіскальної політики держави.....	45
<u>Мнскін Ю.І.</u> Класифікація управлінських рішень у контексті аналітичного забезпечення менеджменту.....	52

Фінанси, грошовий обіг і кредит

<u>Костіна Н.І., Унінець О.М., Сучок С.В.</u> Моделювання продажу банківських продуктів.....	58
<u>Онишко С.В.</u> Удосконалення фінансування системи охорони здоров’я у сферах формування людського капіталу та оздоровлення державних фінансів.....	66
<u>Лебідь Н.П.</u> Інтелектуальна власність: принципи класифікації і механізми формування її вартості.....	74
<u>Юр’сва П.Б.</u> Методика оцінки ефективності організації торгівлі.....	81
<u>Параниця Н.В.</u> Особливості взаємодії банків і промислових підприємств.....	89
<u>Погореловський С.С.</u> Перспективи обміну інформацією на фінансовому ринку.....	96

Податки

<u>Швабій К.І., Гусак Ю.Д.</u> Методологічні основи дослідження ефективності функціонування системи адміністрування податків.....	104
<u>Коротун В.І.</u> Податкове регулювання національного ринку нафтопродуктів.....	113

<u>Дем'янчук О.І.</u> Фіскальний потенціал місцевих бюджетів України.....	121
<u>Канцур І.Г.</u> Формування податкового механізму в Україні: теоретичні аспекти.....	129

Облік, аналіз і аудит

<u>Михасик О.Д.</u> Організація і методика обліку розрахунків у іноземній валюті.....	135
---	-----

Право

Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

<u>Боднарчук О.Г.</u> Особливості проявів корупції в пенітенціарних установах України.....	141
<u>Литвин Н.А., Гой В.П.</u> Взаємовідносини податкових органів з платниками податків: сучасний стан та напрями модернізації.....	147
<u>Бабич В.А.</u> . Адміністративно-процесуальна природа правовідносин виконавчого провадження.....	154
<u>Чеховська І. В.</u> Правові підстави запровадження сімейного оподаткування в Україні.....	160
<u>Печуляк В.П.</u> Розвиток правового регулювання відносин у сфері лісового господарства України (XVII–XIX століття).....	169
<u>Коваль М.В., Колосовський Є.Ю.</u> Розвиток відносин інституту адміністративної відповідальності неповнолітніх.....	174
<u>Дроботова Л.А.</u> Сутність державного управління у сфері забезпечення адміністративного судочинства.....	180
<u>Хорошасв Є.С.</u> Відповідальність за легалізацію „брудних грошей” та ухилення від оподаткування: світовий досвід.....	187
<u>Боярчук С.М.</u> Місце і роль податкових органів у механізмі держави.....	195
<u>Бабич В.Л.</u> Правове забезпечення виконання військового обов'язку: світовий досвід	203
<u>Смирнова І.О.</u> Особливості правового регулювання благодійної діяльності в Україні.....	209
<u>Касьяненко А.М.</u> Передумови застосування заходів примусу у фінансовій сфері.....	215
<u>Мороз Д.О.</u> Інформаційне забезпечення адміністративно-юрисдикційної діяльності податкової міліції.....	222
<u>Савченко С.В.</u> Зарубіжний досвід застосування податку на спадщину та можливості його використання в Україні.....	228

Кримінальне право, кримінальний процес і криміналістика

<u>Власова Г. П.</u> Можливість застосування спрощеного провадження на досудовій та судовій стадіях кримінального процесу України.....	234
<u>Гришук І.В.</u> Генезис поняття „протидія розслідуванню злочинів” у криміналістичній науці.....	240
<u>Бірюков Г.М.</u> Співвідношення оперативно-розшукової та криміналістичної тактики.....	246
<u>Мазуренко М.С., Спаський А.С., Мазуренко М.М.</u> Сучасні тенденції боротьби з організованою злочинністю на території України.....	252

Антипов В.В. Службова особа як спеціальний суб'єкт злочину: колізія норм Загальної та Особливої частин Кримінального кодексу України.....	257
Бахін В.П., Завицняк В.П., Бончук В.А. Необхідність внедрення судового прецедента в правову систему України	263
Мельник П.В. Запобігання професійним ризикам у контексті забезпечення професійної безпеки на виробництві.....	267
Галян С.В. Фіскальні органи податкової служби за часів Радянської влади та в перші роки незалежності України.....	273
Сич В.О. Важливість діяльності юридичних клінік щодо попередження правопорушень.....	280
<i>Цивільне та господарське право</i>	
Амеліна А. С. Право на зміну імені.....	287

УДК 339.3:65.011.4

П. Б. Юр'єва,

кандидат економічних наук,
Національний університет
ДПС України

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ

У статті розглянуто питання методики оцінки ефективності організації торгівлі. На основі порівняльної характеристики методичних підходів до оцінки ефективності торгівлі автором запропоновано застосування єдиного методичного підходу, який заснований на узагальнюючому показнику економічного, соціального та управлінського ефекту (ефективності організації торгівлі) і часткових показників.

The article highlights the key issues of the methodology for estimating trade organization efficiency. Having compared existing methodological approaches to the estimation of trade efficiency, the author suggests applying a single methodological approach based on the generalizing indicator of economic, social and administrative effect (trade organization efficiency) and partial indicators.

Ключові слова: торгівля, ефективність організації торгівлі, форми ефективності організації торгівлі, критерії ефективності організації торгівлі, показники ефективності організації торгівлі.

Торгівлю можна досліджувати у різних аспектах: економічному, соціальному, екологічному, технологічному та інших. Основною метою таких досліджень є інформаційне забезпечення управління розвитком торговельної діяльності відповідно до визначених державою соціально-економічних пріоритетів.

Аналітичні дослідження торгівлі полягають у виявленні кількісних та якісних процесів, під впливом яких формуються та розвивається торговельна система; зв'язків між цими процесами, закономірностей та тенденцій їх розвитку; а також факторів, які формують ті чи інші співвідношення. Торгівлю можна охарактеризувати за допомогою кількісних та якісних, натуральних та вартісних показників. Кожний показник відображає певний аспект торгівлі. У динаміці вони проявляють себе по-різному. У різні відрізки часу значення одних зростає, інших – спадає. Оцінити стан торгівлі в той чи інший період лише за одним чи кількома показниками досить складно. Тому оцінку реального стану справ у торгівлі, визначення напрямів та шляхів її розвитку забезпечує комплекс показників, серед яких визначальне місце займають показники результативності або ефективності.

Проблеми ефективності торгівлі широко вивчали в різні періоди учені-економісти, а саме: О. Бакунов, А. Бланк, Г. Букін, В. Воронін, О. Головна, В. Жигалов, К. Кулагін, В. Невмержицький, Л. Орлов, А. Сидорова, Н. Шаланов, А. Фрідман та інші. Вони розглядали

ефективність торгівлі відповідно до теоретичних поглядів того часу. Однак вони не спромоглися виробити єдиної думки стосовно критеріїв ефективності, методології оцінки, а окремі сторони ефективності торгівлі практично були ними лише визначені. У зв'язку з цим актуалізується потреба у пошуку нових методичних підходів до оцінки ефективності організації торгівлі.

Мета статті – проаналізувати існуючі підходи до методики оцінки ефективності торгівлі та розробити єдину систему показників, що дозволяють повною мірою оцінити усі аспекти результативності організаційної структури торговельної сфери.

Ефективність – це складна багатогранна категорія, яка виражає здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту тощо та визначається співвідношенням ефекту, результату до витрат, ресурсів, що забезпечують цей результат.

Для оцінки ефективності потрібно знати її форму, критерії та показники вимірювання.

Торгівля у процесі відтворення виконує дві ролі – соціальну та економічну, а тому проблема ефективності має соціальний та економічний аспекти. При цьому в економічному аспекті ефективності відображається сутність економічних явищ через кількісні показники, а поняття соціальної ефективності пов'язано виключно з якісними аспектами торгівлі – якістю торговельного обслуговування, культурою торгівлі та торговельного обслуговування. Ці форми ефективності за своїм значенням у соціально-економічному розвитку суспільства не рівнозначні, оскільки економічна ефективність виступає як первина, тобто базова складова, а соціальна ефективність – як ключова. Проте розмежування видів ефективності торгівлі умовне. Соціальна та економічна ефективність завжди тісно взаємопов'язані та взаємообумовлені. Зростання економічної ефективності призводить до зростання соціальної ефективності, а зростання соціальної ефективності неможливе без зростання економічної ефективності.

Ефективність організації торгівлі доцільно розглядати виходячи зі ступеня досягнення мети торгівлі та виконання покладених на неї функцій. Тому пропонуємо розглядати „ефективність організації торгівлі” як отримання торгівлею економічної вигоди та задоволення платоспроможного попиту населення у процесі руху та реалізації товарів при мінімальних сукупних витратах і високій якості торговельного обслуговування. Отже, економічна вигода, як результативність діяльності суб'єкта торгівлі, та обсяг товарообороту, як показник реалізованого попиту населення та засіб забезпечення економічної вигоди, – це основні результатні показники оцінки ефективності.

Розробка заходів щодо підвищення ефективності організації торгівлі, ролі інтенсивних факторів розвитку передбачає визначення критерію ефективності та досягнення її показників у всіх елементах і підсистемах торгівлі. Критерій ефективності є методологічною основою для визначення її показників, а показники ефективності дозволяють провести кількісну оцінку та аналіз ефективності [7].

Як зазначалося вище, ефективність визначається як відношення результатів до витрат або ресурсів. Виходячи з цього, розрізняють ресурсний та витратний методи оцінки ефективності організації торгівлі. Вони не суперечать один одному, а навпаки, дозволяють точніше дослідити ефективність організації торгівлі та визначити шляхи її підвищення.

Оцінка ефективності організації торговельної сфери здійснюється з використанням загальних показників і показників різних аспектів торгівлі. Усі показники ефективності організації торгівлі взаємопов'язані, тому ні один із них сам по собі не може відобразити всі аспекти торгівлі. Проблема полягає в тому, щоб привести множину різних за економіко-соціальним змістом показників до єдиного виміру. В економічній літературі переважно

обґрунтовуються 2 методи комплексної оцінки торгівлі: ранжування та індексний. Перший метод передбачає розташування окремих показників залежно від їх рівня в певній послідовності. Найбільш вагомому показнику присвоюється коефіцієнт 1. Виходячи з нього, розраховуються значення коефіцієнтів для інших об'єктів. Недоліком такої оцінки є те, що усім показникам якості організації торгівлі надається однакове значення. Інший метод передбачає визначення інтегрального показника на основі добутку коефіцієнтів показників. При використанні цих методів здійснюється механічне об'єднання даних економічної ефективності та соціального ефекту, ототожнення різних за своїм економічним змістом показників.

Існує декілька модифікацій загального показника економічної ефективності організації торговельної сфери. Так, А. Фрідман пропонував як загальний показник використовувати показник ресурсовіддачі, який визначається за формулою (1):

$$P_v = \frac{T}{P_{mp}} + \frac{T}{P_{oz}} + \frac{T}{P_{fin}}, \quad (1)$$

де P_v – ресурсовіддача, грн;

T – обсяг товарообороту, грн;

P_{mp} – фонд заробітної плати торговельних працівників, грн;

P_{oz} – середня вартість основних засобів торговельної сфери, грн;

P_{fin} – середня вартість оборотних засобів торговельної сфери, грн [8, с. 311].

А. Сидорова, О. Головня у показнику ресурсовіддачі торгово-побутової сфери у чисельнику формули 1 замість товарообороту використовують валовий внутрішній продукт [4, с. 53; 6, с. 82]. Отже, показник ресурсовіддачі набуває такого вигляду (формула 2):

$$P_v = \frac{BBП}{P_{mp} + P_{oz} + P_{fin}}, \quad (2)$$

де $BBП$ – розмір валового внутрішнього продукту, грн.

В. Невмержицький для оцінки ефективності організації торгівлі, крім показника ресурсовіддачі, використовує показник рентабельності сукупних витрат, який визначається за формулою 3:

$$P = \frac{\Pi}{B + K + E_k}, \quad (3)$$

де P – рентабельність сукупних витрат, грн;

Π – прибуток, грн;

B – витрати обігу, грн;

K – капітальні вкладення в торговельну сферу, грн;

E_k – нормативний коефіцієнт ефективності капітальних вкладень, к [5, с. 8].

Зазначені показники інтегруються у комплексний показник економічної ефективності організації торговельної сфери, який набуває такого вигляду (4):

$$I_{ef} = \sqrt{I_{pv} \times I_p}, \quad (4)$$

де I_{ef} – індекс динаміки загального показника економічної ефективності організації торговельної сфери;

I_{pv} – індекс динаміки ефективності функціонування ресурсів торговельної сфери;

I_p – індекс динаміки рентабельності сукупних витрат торговельної сфери [5, с. 9].

О. Бакунов для дослідження економічної ефективності організації торговельної сфери пропонує використовувати як узагальнюючі, так і комплексні показники для її розвитку та управління. У запропонованій ним методиці оцінка економічної ефективності організації торговельної сфери здійснюється з використанням показників ефективності розвитку товарообороту та показників ефективності фінансової діяльності (рентабельності) [1]. По суті, це модифікована методика оцінки ефективності організації торговельної сфери А. Фрідмана, розглянута вище.

Показники ефективності розвитку товарообороту розраховуються за формулами 5, 6, 7:

$$P_v = \frac{T}{P_{tr} + P_{oz} + P_{na} + P_{fin}} \quad (5)$$

де P_{na} – середня вартість нематеріальних активів торговельної сфери, грн

$$B_v = \frac{T}{B_n} \quad (6)$$

де B_v – витратовіддача, грн;

B_n – поточні витрати об'єктів торгівлі, грн.

$$П_{еф.р.т} = \sqrt{P_v \times B_v} \quad (7)$$

де $П_{еф.р.т}$ – комплексний показник ефективності розвитку товарообороту [3, с. 152].

Показники ефективності фінансової діяльності розраховуються за формулами 8, 9, 10:

$$P_r = \frac{\Pi}{P_{tr} + P_{oz} + P_{na} + P_{fin}} \quad (8)$$

де P_r – рентабельність ресурсів, грн;

Π – прибуток об'єктів торгівлі, грн.

$$P_{vn} = \frac{\Pi}{B_n} \quad (9)$$

де P_{vn} – рентабельність поточних витрат, грн

$$П_{еф.фін.д.} = \sqrt{P_r \times P_{vn}} \quad (10)$$

де $П_{еф.фін.д.}$ – комплексний показник рентабельності торговельної сфери [3, с. 153].

Отже, комплексний показник ефективності організації торговельної сфери набуває вигляду (11):

$$П_{еф.о.} = \sqrt{П_{еф.р.т.} \times П_{еф.фін.д.}} \quad (11)$$

де $П_{еф.о.}$ – показник ефективності організації торговельної сфери [3, с. 153].

Оцінка економічної ефективності управління торговельною сферою здійснюється за показниками бюджетних асигнувань на розвиток та обслуговування торгівлі та коштів, спрямованих на усунення негативних наслідків торгівлі, та показниками податконадходжень з торговельної діяльності. Запропоновані узагальнюючі показники економічної ефективності організації торгівлі визначаються за формулами 12, 13:

$$Пеф.упр.т. = \frac{T}{БА}, \quad (12)$$

де *Пеф.упр.т.* – показник ефективності управління товарооборотом, грн;

БА – бюджетні асигнування на управління, розвиток, організацію торговельної сфери та компенсацію негативних наслідків торгівлі, грн.

$$Пеф.ад.п. = \frac{\Pi п}{БА}, \quad (13)$$

де *Пеф.ад.п.* – показник ефективності адміністрування податків і зборів з торгівлі, грн;

Πп – податконадходження з торгівлі, грн [1, с. 166].

Наведені узагальнюючі показники можуть бути інтегровані в комплексний показник, який описує формула 14:

$$Пеф.упр. = \sqrt{Пеф.упр.т. \times Пеф.ад.п.}, \quad (14)$$

де *Пеф.упр.* – показник управління торговельною сферою [1, с. 166].

Проте такий підхід дає інформацію лише про ефективність механізму управління торгівлею, не розкриваючи мету та функції торгівлі. Соціальну ефективність організації торговельної сфери, на відміну від економічної, не завжди можна оцінити, що можна пояснити рядом причин, зокрема:

- соціальний ефект виражається ступенем задоволення потреб населення товарами;
- соціальний ефект від торгівлі отримується поза її межами;
- соціальна ефективність не залежить від сфери торгівлі, оскільки обумовлена обсягом і структурою виробництва, наявністю товарних ресурсів, доходами населення, їх платоспроможністю, рівнем цін, якістю товару тощо;
- для оцінки соціальної ефективності не можна підібрати інтегральний показник.

Проблема соціальної ефективності організації торговельної сфери в Україні в умовах ринкової економіки вивчена недостатньо. Проте теорією та практикою накопичено значний досвід з оцінки соціальної ефективності організації торговельної сфери, зокрема, Г. Букін для оцінки соціальної ефективності організації торговельної сфери використовує такі показники (15, 16, 17, 18):

$$\text{Ч}_{\text{мон}} = \frac{T_{\text{оп}}}{T_0}, \quad (15)$$

де *Ч_{мон}* – частка товарообороту, отримана об'єктами торгівлі, що використовують прогресивні методи торгівлі;

T_{оп} – річний товарооборот, отриманий об'єктами торгівлі, що використовують прогресивні методи торгівлі, грн;

T₀ – динаміка товарообороту об'єктів торгівлі, що використовують прогресивні методи торгівлі, %.

$$I\text{Ч}_{\text{мон}} = \frac{\text{Ч}_{\text{мон1}}}{\text{Ч}_{\text{мон2}}}, \quad (16)$$

де $I_{Чтор}$ – індекс частки товарообороту, отриманого об'єктами торгівлі, що використовують прогресивні методи торгівлі;

$Чтор1$ – річний товарооборот, отриманий об'єктами торгівлі, що використовують прогресивні методи торгівлі у звітному періоді, грн;

$Чтор2$ – річний товарооборот, отриманий об'єктами торгівлі, що використовують прогресивні методи торгівлі у базисному періоді, грн.

$$I_{лп} = \frac{ОП1}{ОП2} \quad (17)$$

де $I_{лп}$ – індекс обсягу торговельних послуг;

$ОП1$ – річний обсяг торговельних послуг у звітному періоді, грн;

$ОП2$ – річний обсяг торговельних послуг у базисному періоді, грн.

$$I_{вч} = \frac{Вч1}{Вч2} \quad (18)$$

де $I_{вч}$ – індекс витрат часу населення на здійснення покупок;

$Вч1$ – витрати часу населення на здійснення покупок у звітному періоді, год.;

$Вч2$ – витрати часу на здійснення покупок у базисному періоді, год. [2, с. 23–24].

За динамічним підходом такі загальні показники інтегруються у комплексний показник соціальної ефективності організації торговельної сфери, який описується формулою 19:

$$I_{се} = \sqrt{\frac{I_{Чтор} \times I_{лп}}{I_{вч}}} \quad (19)$$

де $I_{се}$ – індекс соціальної ефективності організації торговельної сфери [2, с. 24].

Проте визначити цей показник не можна через те, що відсутня первинна інформація щодо показника витрат часу, тому при оцінці соціальної ефективності організації торговельної сфери варто використовувати показник забезпеченості населення об'єктами торгівлі та торговельною площею. Тоді формула 19 набуває вигляду 20:

$$I_{се} = \sqrt[3]{I_{зп} \times I_{Чтор} \times I_{лп} \times I_{от} \times I_{пл}} \quad (20)$$

де $I_{зп}$ – індекс задоволення попиту населення;

$I_{от}$ – індекс кількості об'єктів торгівлі у розрахунку на 10 000 жителів;

$I_{пл}$ – індекс торговельної площі у розрахунку на 10 000 жителів [2, с. 24].

На нашу думку, ні один із наведених підходів не вирішив проблему визначення узагальненого показника ефективності організації торговельної сфери. Вважаємо, що цей показник повинний складатися з 3-х складових:

1) ефективності, пов'язаної із реалізацією торговельних послуг ($Пее$), яку розраховують за формулою 21:

$$Пее = \frac{ВВП}{Р_{тр} + Р_{роз} + Р_{на} + Р_{фін}} \quad (21)$$

2) ефективності, пов'язаної із управлінням торговельною сферою ($Пеу$), для визначення якої використаємо формулу 22:

$$Peu = \frac{ВВП}{БА} \quad (22)$$

3) ефективності, пов'язаної із споживанням торговельних послуг (Ice). Для її розрахунку може бути використаний підхід Г. Букіна щодо розрахунку показника соціальної ефективності (див. формулу 20).

Отже, комплексний показник ефективності організації торговельної сфери (Ie) за нашою методикою набуває такого вигляду (формула 23):

$$Ie = \sqrt[3]{Iee \times Iey \times Ice} \quad (23)$$

Зазначимо, що використовувати запропонований показник можна лише за умови вирішення проблеми інформаційного забезпечення.

Крім загального показника ефективності організації торговельної сфери, для комплексної оцінки важливо використовувати показники, що відображають окремі аспекти торгівлі (рис. 2).

Рис. 2. Види часткових показників ефективності організації торгівлі

Джерело розроблено автором

Отже, впровадження у практику запропонованої методики оцінки ефективності організації торгівлі дозволить проаналізувати та порівняти варіанти розвитку торгівлі, виявити резерви, спрогнозувати розвиток торгівлі з урахуванням змін у конкурентному середовищі та пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку, а також визначити стратегію розвитку торгівлі для досягнення мети та виконання торгівлею своїх функцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бакунов О. О. Методика економічної оцінки розвитку роздрібної торгової мережі в регіоні / О. О. Бакунов, В. А. Распопова // Торгівля і ринок України : темат. зб. наук. праць з проблем торгівлі та громадського харчування. – Донецьк : ДонНУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2005. – Вип. 19. – Т. 3. – С. 162–169. – Бібліогр. : с. 169. – ISBN 966-7634-06-X.
2. Букин Г. А. Торговля в плане социально-экономического развития города : (опыт г. Ленинград) / Геннадий Александрович Букин. – М. : Экономика, 1982. – 80 с. – (Передовые методы хозяйствования, труда, управления) – рис., табл. – Библиогр. : по тексту.
3. Внутрішня торгівля : регіональні аспекти розвитку : монографія / [за ред. О. О. Шубіна, Я. А. Гончарука]. – Донецьк-Львів : ДонНУЕТ, 2007. – 404 с. : рис., табл. – Бібліогр. : С. 369–373. – ISBN 978-966-385-065-8.
4. Головна О. М. Регіональні особливості розвитку торгово-побутової сфери : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05 / Головна Олена Михайлівна. – Київ, 2007. – 232 с. – Бібліогр. : С. 191–207.
5. Невмержицкий В. І. Підвищення ефективності торгівлі / Невмержицкий В. І. – К. : Т-во „Знання” УРСР, 1983. – 46 с.
6. Сидорова А. В. Экономико-статистические методы в управлении сферой услуг : монография / Антонина Васильевна Сидорова. – Донецк. : ДонНУ, 2002. – 240 с. : рис. – Библиогр. : С. 231–239. – ISBN 966-639-073-6.
7. Шаланов Н. В. Исследование развития региональной системы торговли / Николай Васильевич Шаланов. – Новосибирск : Изд-во Новосиб. ун-та, 1995. – 83 с., [1] с. : ил., табл. – Библиогр. : с. 76–81. – ISBN 5-7615-0381-6.
8. Экономика, организация и планирование кооперативной торговли: учебник для студентов кооп. вузов, обучающихся по спец. „Экономика торговли” / А. М. Фридман, Н. Ф. Байдаков, В. А. Курбетьев, А. С. Нешитой ; [под общ. ред. А. М. Фридман] : в 2-х томах. – Т. 2. – М. : Экономика, 1981. – 360 с. : табл. – Библиогр. : в построч. примеч.

Стаття надійшла до редакції 17.06.2011 р.